

przeładowanego erudycją podręcznika do historii mniejszości narodowej. Nie o to zapewne autorowi chodziło, bo szczupłe rozmiary rozprawy nie stworzyły ku temu żadnych możliwości. Zamiarem autora było opowiedzenie dynamicznej historii, pełnej ogólnej refleksji nad dziejami społeczności zróżnicowanej kulturowo i borykającej się z wewnętrznymi podziałami, zwłaszcza problemem obcości. H. Haumann łączy fakty i wydarzenia z historii Europy i jej narodów z tym, co nazwać można historią duchową narodu żydowskiego. Czytając opracowanie można by postawić autorowi zarzut niedookreślenia granic Europy Środkowej i Wschodniej, brak konsekwencji w poruszaniu się po politycznej mapie Europy. Problem ten jednak rozwiązuje się sam po uważnej lekturze książki i po uprzytomnieniu sobie nieścisłości w tłumaczeniu niemieckiego tytułu, który w oryginale brzmi: *Geschichte der Ostjuden*, co oznacza, że zakresu tematu nie wytycza podział geograficzny Europy, a wewnętrzne podziały społeczności żydowskiej. Książka więc nie dotyczy Żydów zamieszkujących państwa Europy Środkowej i Wschodniej, ale tej grupy, wyodrębnionej spośród społeczności żydowskiej, którą Żydzi z Europy Zachodniej, szczególnie Żydzi niemieccy nazwali *Ostjuden* – Żydami wschodnimi. Można by nawet pokusić się o twierdzenie, że *Historia* nie jest historią Żydów Wschodnich ale historią stosunków żydowsko – nieżydowskich. Autor zawarł w swoim wykładzie barwne opisy, żywe głosy autorów minionej epoki, nakreślił konflikty, wzajemne relacje, dyskusje nad „kwestią żydowską”, wizerunki i stereotypy. Bohaterowie Haumanna przybierają różne postawy: od gotowości do asymilacji i filosemityzmu po antysemityzm – od łagodnego po integralny. Reprezentanci tych postaw to czasem nosiciele sławnych nazwisk, ale to często również anonimowi zwykli zjadacze chleba, do brzy bądź źli sąsiedzi.

Historię Żydów ze Wschodu podsumowuje cytowany przez H. Haumanna, bohater powieści Josepha Rotha *Hotel Savoy* mówiąc: *Jestem wschodnim Żydem, a my zawsze tam mamy ojczyznę, gdzie są nasze groby*. Dla współczesnych potomków Żydów ze Wschodu, rozproszonych po całym świecie dziś jedyną ojczyzną pozostaje często pamięć. A wspomnienie, pamięć i historia należą do istoty judaizmu – pisze Heiko Haumann – nie należy pod tym rozumieć zwykłej, historycznej wiedzy, lecz egzystencjalną zadumę. Bo przeszłość nie jest gdzieś daleko w tytle, lecz znajduje się przed człowiekiem, który przeżywa ją we wspomnieniu. Znaczenie, jakie przywiązuje się do pamięci, wynika z wyjątkowej historii Żydów, która – autor przyjmuje to za motto swej książki – jest częścią naszej własnej historii, umożliwia nam poznanie własnej przeszłości, w której odnajdujemy własną tożsamość.

RÓŻA DEMBSKA (Poznań)

Sejm czeski od czasów najdawniejszych do 1913 roku. Prawa zbiorowa pod redakcją naukową Mariana J. Ptaka, Opole 2000, ss. 116

Książka zawiera materiały konferencji naukowej zorganizowanej przez Katedrę historii parlamentaryzmu Instytutu Historii Uniwersytetu Opolskiego w dniu 15 maja 1999r. Jej podstawowy trzon stanowią referaty, wygłoszone przez historyków czeskich na temat najważniejszych etapów historii sejmu czeskiego. Wygłosili je: Miloslav Polívka, *České sněmy od jejich počátků do nástupu Habsburků na český trůn (1526)*, (*Czeskie sejmy od ich początku do wstąpienia na tron czeski Habsburgów (1526) – zarys*); Jaroclav Pánek, *Český a moravský zemský sněm v politickém systému České koruny doby předbělohorské (1526-1620) – (Sejm czeski i morawski w systemie Politycznym Korony Czeskiej w dobie przed bitwą pod Białą Górą (1526-1620))*; Petr Mata, *Český zemský sněm v pobělohorské době (1620-1740) Relikt stavovského státu nebo nástroj absolutistické vlády? – (Sejm czeski w dobie pobiałogórskiej (1620-1740). Relikt państwa stanowego czy instrument władzy absolutnej?)*; Martina Grečenkova, *Strát tradičního a moderním? Český sněm vlada a společnost v letech 1740-1848 (Konflikt między tradycją*

a nowoczesnością. Sejm czeski, władza a społeczeństwo w latach 1740-1848); Luboš Velek, *Český zemský sněm v letech 1848-1913. Jeho charakter a hlavní rysy (Sejm czeski w latach 1848-1913. Jego charakter i główne cechy)*. Tematyka czeska gości rzadko na łamach piśmiennictwa historycznoprawnego w Polsce, odkąd przestał się nią zajmować Stanisław Russocki. Tylko we Wrocławiu historycy prawa prowadzą badania nad pokrewną problematyką ustroju Śląska. O studiach nad parlamentaryzmem czeskim i morawskim czytelnik w Polsce dowiaduje się co najwyżej z prac niemieckich i austriackich. Dlatego z zadowoleniem trzeba odnotować inicjatywę Instytutu Historycznego w Opolu.

Na podstawie referatów rysują się główne linie rozwojowe sejmu czeskiego. Najstarszy sejm w Czechach, wywodzący się z wiecu (*véče*) miał zrazu – mimo możnowładczego składu – spore kompetencje: obierał księząt i biskupów, podejmował uchwały odnoszące się do pospolitego ruszenia, uchwalał podatki. Odegrał też pierwszoplanową rolę przy elekcji na tron pierwszego Luksemburga. W XIV w. zbierał się już rzadziej, ustępując znaczeniem zgromadzeniom prowincjonalnym. Wojny husyckie sprzyjały ponownemu wzrostowi sejmu generalnego, w którym zasiadali również przedstawiciele miast. Utrzymaniu znaczenia sejmu służyło przyjęcie tzw. „Władysławowego porządku ziemskiego” w 1500 r. Po Mochaczu sejmy w Czechach i na Morawach uzyskały strukturę sejmów Rzeszy, obradując w kuriach i zajmując się – nieraz przez wiele miesięcy w roku – prawie wyłącznie podatkami. W początku XVII w. sejm przestał być nawet namiastką władzy. Reformy z lat 1618-1619 się nie udały: konstytucje dla Czech (1627) i Moraw (1628) przyniosły ubezwłasnowolnienie zgromadzeń stanowych. W erze absolutyzmu sejm czeski podzielił los pozostałych landtagów w cesarstwie habsburskim: stał się „nieustający”, bo tego wymagały potrzeby finansowe monarchii, ale zarazem niereprezentatywny. Ale jako „urząd podatkowy” wielopiętrowej Rzeszy utrzymywał się przy życiu, wpływając na politykę podatkową państwa i stanowiąc faktor narodowej integracji. W drugiej połowie XVIII i pierwszej XIX wieku sejm trwał w konwulsjach, które były mało udanymi próbami jego uwspółcześnienia. Rewolucja 1848 r. stwarzała szanse, ale jej upadek je unicestwił. Patentem z roku 1861 cesarz podporządkował sejm krajowy w Czechach władzy wykonawczej. Referaty nie udzielają odpowiedzi na pytanie, czy sejm w Pradze zrobił dla sprawy bytu narodu i zachowania jego dziedzictwa kulturalnego tyle, ile np. zrobił w tej dziedzinie galicyjski Sejm krajowy.

Mimo ewidentnych niedoskonałości niektórych referatów i mimo fatalnej polszczyzny w streszczeniach materiały polskiej konferencji są pożyteczne: aktualizują one stan naszej wiedzy o parlamentaryzmie Czech i skłaniają do zadumy nad niedostatkami ujęć komparatystycznych w dotychczasowych badaniach. Podkreślali to zresztą w swoich wystąpieniach Marian Ptak, który obradom przewodniczył i Kazimierz Orzechowski, który je podsumował.

HENRYK OLSZEWSKI (Poznań)

Andrzej B. Zakrzewski, *Sejmiki Wielkiego Księstwa Litewskiego XVI-XVIII w. Ustrój i funkcjonowanie: sejmik trocki*. Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego, seria: Monografie, Liber, Warszawa 2000, s. 257.

Problematyka ustroju i funkcjonowania sejmików Rzeczypospolitej szlacheckiej należy, obok badań nad sejmami, do wdzięcznych i szczególnie chętnie podejmowanych zagadnień. Bibliografia poświęcona tym zagadnieniom jest więc niezwykle obszerna, chociaż w gruncie rzeczy monografie poszczególnych sejmików i sejmów mają w ostatnim czasie charakter dość typowy, żeby nie powiedzieć jednorodny, i realizują koncepcje nakreślane we wcześniejszych dziełach. Jedynie w stosunkowo nielicznych pracach podjęto próby rozwiązań teoretycznych i modelo-